

Karolina Wawer

Narzędzie cyfrowe LO, klasa IV

Temat: Spójrzeć w oczy Giocondzie. „Mona Liza” Zbigniewa Herberta.

Cele lekcji

1. Doskonalenie umiejętności analizy wiersza z wykorzystaniem kontekstu malarskiego.
2. Wzmacnianie motywacji do uczestnictwa w kulturze poprzez nabywanie umiejętności opisu arcydzieła malarskiego.
3. Rozumienie traumy wojennej i jej wpływu na jednostkę i społeczeństwo, z uwzględnieniem wiedzy z zakresu psychologii,
4. Tworzenie wypowiedzi argumentacyjnych.

Cele lekcji dla uczniów

1. Opisuję detale obrazu i porównuję je z opisem z wiersza Herberta.
2. Wyjaśniam środki retoryczne i poetyckie, które odnoszą się do uniwersum wojny.
3. Odtwarzam stanowisko osoby mówiącej w wierszu i opisuję kontrast między światem sztuki a rzeczywistością podmiotu lirycznego.
4. Wykorzystuję kontekst psychologiczny do interpretacji wiersza.

Narzędzie cyfrowe:

<https://prezi.com/view/I1rsjYScz3G8z293cMpx/>

Narzędziem cyfrowym jest prezentacja przygotowana w aplikacji Prezi. Narzędzie można wykorzystać na dwa sposoby: jego funkcją jest wsparcie nauczyciela (prezentacja prowadzi przez kolejne ogniwa lekcji), a także samokształcenie ucznia (metoda odwróconej klasy lub samodzielna praca ucznia podczas lekcji).

Prezentacja ma formę kłacza (nie jest linearna), w którym wydzielono pięć zagadnień. Trzy z nich: *Twarz*, *Postać* i *Dłonie* służą do realizacji głównych celów lekcji. Dwa pozostałe: *Widzowie* i *Naśladowcy* mają charakter uzupełniający, mogą służyć klasom o profilu rozszerzonym, samodzielnej pracy ucznia, indywidualizacji pracy (uczeń zdolny).

Wprowadzenie

Pytamy uczniów, czy zdarzyło im się stanąć w muzeum przed słynnym i wybitnym dziełem sztuki. Jakie to było dzieło?

Personalizacja

Zapisz swoje wrażenia używając trzech przymiotników lub rzeczowników. Przygotuj uzasadnienie tego wyboru.

Zapisz krótką relację ze spotkania z dziełem sztuki. Zawrzyj w swojej wypowiedzi elementy opisu dzieła i swoje wrażenia.

Nauczycielka może poruszyć wątek rozczarowania i trudności w odbiorze dzieła, korzystając z zagadnienia *Widzowie* w prezentacji (m.in. zdjęcie tłumów przed arcydziełem Leonarda w Luwrze, fragment artykułu Grażyny Bastek, opisujący sposób ekspozycji Giocondy uniemożliwiający nie tylko kontemplację, ale w ogóle kontakt z dziełem).

Część główna

I

Komentarz metodyczny

Lekcja została opracowana w taki sposób, by zanim uczniowie przeczytają wiersz Herberta „Mona Liza”, samodzielnie obejrzyli obraz oraz zapoznali się z niezbędnymi kontekstami z zakresu historii sztuki. Najlepszą stroną służącą do oglądania detali w doskonałej jakości jest: <https://focus.louvre.fr/fr/la-joconde> podlinkowana w prezentacji w zakładce *Twarz*. Podgląd obrazu otwiera się po krótkiej animacji.

Edukację na temat Giocondy proponuję zacząć od zagadnienia *Postać*. Znajdziemy tu link do materiału filmowego Khan Academy, niespełna pięciominutowej rozmowy historyków sztuki w języku angielskim (dostępne są napisy w jęz. angielskim). Z rozmowy można dowiedzieć się najważniejszych informacji na temat obrazu – genezy dzieła, jego wyjątkowej formy (w stosunku do wcześniejszych przykładów sztuki portretowania: pozycja modelki z twarzą frontalnie zwróconą do widza, a nie ukazaną profilem; sposób kadrowania, który uwzględnia postać z dłońmi, a nie tylko popiersie; rola tła i perspektywy powietrznej, technika sfumato – łagodnych, miękkich, rozmytych przejść partii ciemnych do jasnych, zamiast ostrych konturów). Zaletą tego zasobu jest zestawienie „Mony Lizy” z innymi dziełami renesansowymi, by ukazać innowacyjność portretu Leonarda. Ponieważ film jest w języku angielskim, warto wykorzystać go w klasach dobrze radzących sobie z językiem. Można też powierzyć jego wcześniejsze obejrzenie grupie uczniów biegłych językowo, którzy zrelacjonują główne tezy rówieśnikom lub pominąć i przejść do kolejnych materiałów.

W dalszej części prezentacji omówiona zostaje geneza obrazu, informacje o modelce i szczególnym momencie jej życia, kiedy obraz został zamówiony. Najważniejsze jest podkreślenie intymnego charakteru dzieła, które miało służyć upamiętnieniu szczęścia rodzinnego, uczcić życie żony i dziecka,

nowego domu. Tymczasem los obrazu, który był prywatnym zamówieniem bogatego florenckiego kupca, okazał się jednym z najbardziej zaskakujących w dziejach malarstwa.

Z tego miejsca warto przejść do zakładki *Twarz/wiersz*, gdzie można przyjrzeć się z uwagą twarzy modelki i zastanowić się, jakie emocje niosą ze sobą spojrzenie i uśmiech kobiety.

Indywidualizacja

W klasach z rozszerzeniem, gdzie możemy poświęcić więcej czasu na zapoznawanie się z kontekstami dzieła, można wykorzystać ścieżkę prezentacji *Twarz/Co dostrzegli inni?*, w której znalazł się bogaty i funkcjonalny wybór fragmentów tekstów z zakresu historii sztuki, umożliwiające prześledzenie **zmieniającej się na przestrzeni czasu recepcji dzieła** (cytaty: Giorgio Vasari, Frank Zöllner, Théophile Gautier, Jean Lorrain, Octave Mirabeau, André Salmon, Maria Poprzęcka). Fragmenty pozwalają na odkrycie narodzin legendy uśmiechu Giocondy oraz dziewiętnastowiecznego mitu Giocondy – kobiety fatalnej – mającego niewiele wspólnego z biografią Lisy del Giocondo.

Ścieżka kończy się pytaniami i poleceniami dla uczniów:

Która z wersji Giocondy najbardziej do Ciebie przemawia? (szczęśliwa młoda mężatka, florencka piękność, uosobienie cnoty, matka w połogu, Madonna czy raczej kpiąca femme fatale, tajemnicza uwodzicielka, mściwa i okrutna wdowa, a może Androgyne ukrywająca szczególnie autoportret samego Leonarda?)

Czy Twoja wcześniejsza wiedza o Giocondzie naznaczona była legendą dziewiętnastowieczną?

Zbadaj wcześniejszą wiedzę i nastawienie osoby mówiącej w wierszu. Wskaż fragmenty, które odnoszą się do legendy Giocondy.

Lekturę obrazu podsumowuje zagadnienie *Tło*, w którym uczniowie przyglądają się kontrastującemu drugiemu planowi dzieła Leonarda.

II

Komentarz metodyczny

Kolejną część lekcji stanowi interpretacja wiersza Zbigniewa Herberta. Pytania i polecenia do analizy wiersza znajdziemy w prezentacji w zakładkach *Postać* i *Dłonie*.

W ścieżce *Dłonie* podjęto wątek stresu pourazowego (PTSD), który dotyczy 30% badanych dziś Polaków, którzy przeżyli wojnę. Zacytowano fragmenty wywiadu z psychiatrą Pawłem Holasem, członkiem zespołu kierowanego przez prof. Marię Lis-Turlejską, który zajmuje się badaniem pokoleniowej transmisji traumy wojennej. Zgodnie z hipotezą stawianą przez zespół badaczy, trauma wojenna oddziałuje na Polaków do dziś i może kształtować nasze życie społeczne. Wiersz Herberta może stanowić punkt wyjścia do rozmowy o głębokim, nieodwracalnym piętnie, jakie II wojna światowa odcisnęła na jednostce oraz kolejnych pokoleniach, ale także być źródłem namysłu nad sposobami leczenia traumy w wymiarze jednostkowym oraz społecznym.

Aby uporządkować interpretację i skorzystać z wizualizacji (widocznego uczenia się), proponuję skorzystanie z tabeli, w którą wpiszemy strofy wiersza.

Wcześniej jednak warto pozwolić uczniom na samodzielne zapoznanie się z wierszem i postawienie własnych hipotez interpretacyjnych. Jedną z możliwości interakcji z dziełem jest prośba o zapisanie

pytań o wiersz/do osoby mówiącej w wierszu/do bohaterki wiersza oraz/lub zapisanie swoich wrażeń po lekturze wiersza.

Personalizacja

Uczniom można przekazać pustą tabelę z nagłówkami i poleceniem wpisania w odpowiednie kolumny strof wiersza. Można rozdać wiersz już wpisany w tabelę i pracować z pytaniami zamieszczonymi na jej końcu.

Traumatyczna przeszłość – Uniwersum wojny	Teraźniejszość – człowiek w Luwrze – stan świadomości	Ekfrazja – opis dzieła sztuki Mona Liza
<p>przez siedem gór granicznych kolczaste druty rzek i rozstrzelane lasy i powieszony mosty szedłem –</p>		
	<p>przez wodospady schodów wiry morskich skrzydeł i barokowe niebo całe w bąblach aniołów – do ciebie Jeruzalem w ramach</p>	
	<p>stoję w gęstej pokrzywie wycieczki na brzegu purpurowego sznura i oczu</p> <p>no i jestem wieszysz jestem</p> <p>nie miałem nadziei ale jestem</p>	
		<p>pracowicie uśmiechnięta smolista niema i wypukła</p> <p>jakby z soczewek zbudowana na tle wklęsłego krajobrazu</p> <p>między czarnymi jej plecami</p>

		<p>które są jakby księżyc w chmurze</p> <p>a pierwszym drzewem okolicy jest wielka próżnia piany światła</p>
←	<p>no i jestem czasem było czasem wydawało się nie warto wspominać</p>	
		<p>tyka jej regularny uśmiech głowa wahadło nieruchome</p> <p>oczy jej marzą nieskończoność ale w spojrzeniach śpią ślimaki</p>
←	<p>no i jestem mieli przyjść wszyscy jestem sam</p>	
<p>kiedy już nie mógł głową ruszać powiedział jak to się skończy pojadę do Paryża</p>		
		<p>między drugim a trzecim palcem prawej ręki przerwa</p>
←	<p>wkładam w tę bruzdę puste łuski losów</p>	
	<p>no i jestem to ja jestem wparty w posadzkę żywymi piętami</p>	
		<p>tłusta i niezbyt ładna Włoszka na suche skały włos rozpuszcza</p>

		<p>od mięsa życia odrąbana porwana z domu i historii</p> <p>o przeraźliwych uszach z wosku szarżą żywicy uduszona</p> <p>jej puste ciała woluminy są osadzone na diamentach</p>
	<p>między czarnymi jej plecami a pierwszym drzewem mego życia</p> <p>← miecz leży wytopiona przepaść</p>	
<p>Jakie wrażenie wywierają na Tobie metafory w pierwszej strofie? Wyjaśnij, jak są skonstruowane. W jaki sposób nawiązują do motywu baśni? Dlaczego przestrzeń wojenna została ukazana poprzez elementy krajobrazu?</p>	<p>Jak często powtarza się fraza z czasownikiem „jestem”. Jak sądzisz, dlaczego osoba mówiąca w wierszu wciąż powraca do faktu istnienia?</p>	<p>Jaką wizję Mony Lizy kreśli poeta? Wskaż środki poetyckie, które wpływają na tę wizję. Czy jest ona komplementarna z biografią Lisy del Giocondo/historią powstania obrazu/dziewiętnastowiecznymi interpretacjami obrazu?</p>
<p>Jak myślisz, kogo może wspominać osoba mówiąca w wierszu? Jakimi informacjami dysponujemy, by to ustalić?</p>	<p>Zaznacz strzałką wersy, w których dostrzegasz nawiązanie do przeszłości.</p>	<p>Podkreśl środki poetyckie w ekfrazie (opisie dzieła sztuki), które odnoszą się do katastroficznego/symbolicznego obrazowania charakterystycznego dla uniwersum wojennego.</p>
	<p>Spróbuj nazwać uczucia, które może odczuwać ocalony; osoba, która przeżyła wojnę i może wrócić do codziennego życia, do normalności – pojechać do muzeum, podziwiać dzieła sztuki. Weź pod uwagę podsumowującą kodę wiersza.</p>	<p>Przeczytaj wiersz na głos, zwracając uwagę na jego rytm. Czy regularne metrum (jamb) we fragmentach opisu Mony Lizy ma wpływ na odbiór wiersza? Jaki wywołuje efekt?</p>

Podsumowanie

Podsumowanie lekcji mogą stanowić działania uczniowskie zaproponowane w zakładce *Postać*:

Indywidualizacja

Przygotuj wypowiedź ustną: Dlaczego mówiący w wierszu jest rozczarowany portretem Mony Lizy? Zaproponuj tezę i przygotuj fragmenty wiersza na jej poparcie. Wykorzystaj analizę wiersza i poznane konteksty.

Rozważ problem: Czy wielka sztuka ocala człowieka czy jest bezbronna wobec zła?

Napisz akapit rozprawki z wykorzystaniem przykładu z wiersza Herberta.

Poszukaj w literaturze, kulturze, historii kontrprzykładów, które pokażą ocalający wymiar sztuki.

Jaką rolę pełniła sztuka w życiu poety? Dowiedz się.

W klasach z rozszerzeniem, zainteresowanych tematem proponuję wykorzystać ścieżkę *Naśladowcy* i opisane w niej ćwiczenie twórcze:

Gioconda jest najslawniejszym obrazem na świecie, a także... najczęściej parodiowanym i przerabianym przez innych artystów i odbiorców. Stwórz swoją wersję renesansowego portretu (dorysuj/przerysuj, dopisz wypowiedź lub komentarz, stwórz mem) i podziel się swoim remiksem z koleżanką/kolegą.

Bibliografia

Teresa Dobrzyńska, *Konotacje wartościujące formy wierszowej w "Mona Lizie" Zbigniewa Herberta*, "Sztuka i Filozofia" 2002, nr 21, s. 108-119.

Zbigniew Herbert, *Studium przedmiotu*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1996.

Maria Poprzęcka, *O złej sztuce*, Wydawnictwa Artystyczne i Filmowe, Warszawa 1998.

Frank Zöllner, *Leonardo da Vinci. Dzieła wszystkie*, tłum. A. Cichowicz, Taschen, TMC Art, Warszawa 2011.

Załącznik 1

Wiersz

Załącznik 2

Pusta tabela do wydruku

Zbigniew Herbert

Mona Liza

przez siedem gór granicznych
kolczaste druty rzek
i rozstrzelane lasy
i powieszony mosty
szedłem –
przez wodospady schodów
wiry morskich skrzydeł
i barokowe niebo
całe w bąblach aniołów
– do ciebie
Jeruzalem w ramach

stoję
w gęstej pokrzywie
wycieczki
na brzegu purpurowego sznura
i oczu

no i jestem
widzisz jestem

nie miałem nadziei
ale jestem

pracowicie uśmiechnięta
smolista niema i wypukła

jakby z soczewek zbudowana
na tle wklęsłego krajobrazu

między czarnymi jej plecami
które są jakby księżyc w chmurze

a pierwszym drzewem okolicy
jest wielka próżnia piany światła

no i jestem
czasem było
czasem wydawało się
nie warto wspominać

tyka jej regularny uśmiech
głowa wahadło nieruchome

oczy jej marzą nieskończoność
ale w spojrzeniach śpią ślimaki

no i jestem
mieli przyjść wszyscy
jestem sam

kiedy już
nie mógł głową ruszać
powiedział
jak to się skończy
pojadę do Paryża

między drugim a trzecim palcem
prawej ręki
przerwa

wkładam w tę bruzdę
puste łuski losów

no i jestem
to ja jestem
wparty w posadzkę
żywymi piętami

tłusta i niezbyt ładna Włoszka
na suche skały włos rozpuszcza

od mięsa życia odrąbana
porwana z domu i historii

o przeraźliwych uszach z wosku
szarfą żywicy uduszona

jej puste ciała woluminy
są osadzone na diamentach

między czarnymi jej plecami
a pierwszym drzewem mego życia

miecz leży
wytopiona przepaść

Z tomu *Studium przedmiotu*, 1961

Traumatyczna przeszłość – Uniwersum wojny	Terażniejszość – człowiek w Luwrze – stan świadomości	Ekfrazja – opis dzieła sztuki Mona Liza

